The illustration is a black and white woodcut-style drawing. At the top, two lions are shown in profile, facing each other. Their bodies are stylized and muscular, with their paws resting on a decorative, scroll-like border. In the center, a man in traditional attire, including a long tunic and a dark belt, stands on a large, dead animal that has been skinned and laid out flat. He holds a long spear or staff vertically. The background is a simple, textured grey.

ІВАН
МАНЖУРА

ТРЬОМСИН
БОГАТИР

Видавництво ЦК ЛКСМУ „Молодь“
КИЇВ 1958

Малюнки О. ЛОПУХОВА

I

ей, було це за дідів¹,
Ні, брешу — за прадідів:
За царя старого Хмеля,
Ще як миру було жменя,
Чи то, може, й за Панька,
Як земля була тонка —

Так що носом де не ткнеш,
Там і воду зразу п'єш...
Січ же, матінка рідненька,
Ще тоді була маненька.
Там колись-то нерухомий
Степ, з косою незнайомий,
Як той дим, до моря слався,
Лиш бабак у нім кохався,
Вільно вергав могилки,
Що й тепер, мов купинки,
Бовваніють на цілинах
У південних тих країнах.
Через цей-то степ даветній

¹ Друкується з невизначними скороченнями.

лавсь Муравський шлях славетній
Аж до моря з-під Полтави...
Вже нема його і слави!
Праворуч його ж висока,
На розпутті одинока
В небо висила могила,

Що собою розділила
Кримський степ од Запорожжя.
На могилі тій сторожа
Дня і ночі пильнувала,
Чи орда де не рушала
Та не йшла на Україну
На пеню — лиху годину.
Січ сторожу висилала,
А чумацтво харчувало.
Клав той сало, хто йшов з дому,
Той же рибу, котрий з Дону,
Сіль — хто з Криму — та шаг грошей.
Чим пайок ще не хороший?
Одного раз літа стало,
Що на трьох братів упало
Ту сторожу одбувати.
Не яких братів, бо мати
Не єдина їх зродила,
Вже-то Січ так поріднила —
Що куди тобі і кривні!
От як стало їм на времні —

дуть наші молодцями,
Навманя, скрізь манівцями...
Ідуть так не день, не три дні.
Вже в саквах самії злидні,
Що ні хліба ні крихтини,
Ані солі порошини!

Ім байдуже, не турають
Та друг дружку розважають:
— Тут ось скоро будуть пущі,
Непролазні оті гущі,
Де страшенні усі змії,
Злі перевертні, манії,
Поторочі, упиряки,
Відьмаки та вовкулаки
Давнім сельбищем сидять,
Капость людям гоноблять.
Так отам ми пополюєм,
Може, що і загорюєм
Де, ласіше за тетерю¹,
На козацькую вечерю.

От, діставшися діброви,
Подались ураз на влови;
Глядь, ще й сонечко не сіло,

¹ Тетеря — їжа з муки та сухарів.

Тільки трохи звечоріло,
Навезли вони здобичі,
Наче де на вечорниці
В складку хлопці та дівчата
Назнесуть курчат до ката.
Мов в купальню ніч на грищі,
Розіклали ось кострище
Та й засіли околеса,
Як рибалки коло плеса:
Дичину ото печуть,
Теревені собі гнуть.

От базікають, а далі,
Наче змовились удалі,
Враз ушухли...
— Ось неначе
Дитинча мале десь плаче! —
Хтось з їх мовить,
І схопились,
Як навкруги ж огляділись,
Враз побачили здорове
На дубах гніздо орлове...
Та й гнізда того чимало:
Аж дванадцять дубів вслало,
Мов як шапкою накрило.
Ще й сусідні захопило!

о ж тут довго міркувати?..
Треба лізти та дізнати,
Може, справді який біс
Дітську душеньку заніс
З глуму в пуші ці трекляті...
— А довідаймось, хлоп'ята! —

Каже ватаг на своїх,
Та й подрались, мов на сміх,
Наче діти по граки,
По дубах тих козаки,
Як ізлізли — аж хлоп'ятко
Простягає рученятка
Та кувака істихенька,
Мов жаліється без неньки.
Засмутились чуприндірі,
Лап та й лап за бриті гирі¹
А найстарший крутнув вуса,
Напрутив його, як в пруса,
Та і каже:

— Що ж, панове,
Пелюшки ану готовить!
На поталу чортзна-кому
Не зостатися ж малому
Незмисленному дитяті?

¹ Низько острижені.

араз кожен свої шати
Не шкодує, рве шовкові...
І незчулись, як готові
Пелюшки хоч паненяті!

Ось прибрали найденя те
Та і пестять в переміну
Богоданую дитину...
І чого у світі, боже,
Наробить дитина зможе:
Що завзяті вже які —
Враз зробилися м'які!
Той обручик йому струже,
Той співає «Темний луже»,
Третій візьме — почукика,

А воно вже і не пхика,
Буцім тут йому й оселя,
І колиска, і постеля.

Ось малого як приспали,
Побратими й загадали,
Як назвати найденятко,
Та ще хто йому за батька
Із козаків оце стане
Та до літ його догляне...
І бажав усяк того,

Й не буде й рідна мати
Так-то щиро доглядати
Хоч би й рідную дитину,
Як вони свого Трьомсина!
А Трьомсин собі росте,
Мов, як кажуть, з води йде.

Ось йому уже і зброю
Посправляли та з собою
Скрізь у роз'їзд ану брати,
Помаленьку обучати
Запорозьких всіх звичаїв
Та лицарських обичаїв:
Як у лаві й поодиці
Стати супроти ординців
Чи то стятися з жовніром,
Де як трапиться, приміром...
Скоро все він перейняв,
Що й старих вже заломляв.
Стала осінь облягати,
Вже пора тягнути до хати,
Не до хати, так у Січ,
На курінну теплу піч.
— А з Трьомсином що казати,
Чи з собою маєм брати,

и хай їде, де сам знає,
Щастя-долі пошукає?
— Це вже буде в його волі,
Він розумний сам доволі. —
Запитали у Трьомсина.
Він і каже:

— Ви єдина
В мене тільки і родина...
Радий я вам одслужити,
Вас до смерті доглядіти,
Як мене ви доглядали,
На поталу не давали.
— Шкода, сину, цієї праці,
Ми й самі ще не ледачі,
Дочвалаємо потрошку,
Доки нас покриють дошки...
Ти ж поїдь у інші царства
Добуватися лицарства,
Більше світу повидай,
Та тоді й до нас вертай. —
Попрощались, обнялись,
Стільки відко подались
Козарюги ж на квартири,
А Трьомсин — на всі чотири!..

II

коро казка ця плететься,
Та в житті не так ведеться;
Не скажу вам, чи зимою,
Чи вже красною весною,
Чи улітку, восени,
А чи скоро, а чи ні,

Приблукавсь він в якесь царство,
В незнайоме господарство.
Скрізь по царству проїжджає —
Служби де собі питає:

Чи у війську у царя,
Може, де в багатиря,
Хоч у сильного магната —
За науку, не за плату
Він би щиро послужив,
Честі-славоньки зажив.

— Дарма, — кажуть йому, — праці:

Не шукай цього, козаче,
Бо у славнім цьому царстві
Змій осів на господарстві,
Господаря пожував,
А дружину його взяв
Та й живе з нею, ледащо,
Звівши славний рід нінащо.
Стільки, стільки тих царів —
І яких богатирів —

Вже не сікались до його,
Що ж то маеш? Аж нічого
Силі вражій не подіють,
Бо й гуртом не одоліють. —
Як почув Трьомсин ті речі
Та розправив дужі плечі,
Так у нім й заклекотіла
Богатирська чесна сила.
Захотілось в чеснім полі
Пошукати щастя-долі,
Злому Змієві не дати
Діла правого псувати.
Враз сідла коня тугенько,

Встремена скочив легенько,
Вправо, вліво повертає,
В чисте поле виїжджає.
А чи скоро, чи не скоро,
Тільки так в обідню пору
Наїздить на пречудовий
Десь замчище він змійовий.
Понавруги об'їжджає,
Як достатися, шукає
В той він замок, у палати,
Бо воріт ніде не знати:
Що навруги рів глибокий,
За ровом паркан високий,
Хоч би мостик або хвіртка,
Перелаз або так дірка...
Так чорт має і признаки,
Як добратись до звіряки,
Бо летючій тій химері
Через верх були і двері.
Він вже думав нагукати,
Але ось... пречиста мати!
Щось, як грім, загуркотіло,
Скрізь одразу потьмяніло,
Загарчало, захарчало,
Ниць усе попріпадало,
На калині лист опав,
І страшений Змій упав.
— А чи слихом-то чувати,
Молодця увіч видати!
Я-бо думав, що в пущах
Хижептаство по кущах
Вже давно тебе склювало,
А тебе, дивись, погнало!..
То-бо я тебе маленьким
Затаскав туди від неньки!
Як же нам тепер годиться,

А чи битись, чи миритись?—
Так гука Змій на Трьомсина.

— Вже ж що битись, зла личино!
Богатир на те і в бога ¹,
Щоб губити вас якога!

К тому ж ти, маро погана,
Обезбатчив мене рано,
Куреня і роду лишив,
Та щоб я тебе облишив?

— Дми ж тічок ²,—

Загримав Змій.

— Дми попереду ти свій! —
Змій дмухонув, і одразу
По диявольським приказу,
Як млинець на сковорідці
Чи полії ³ по мерзлій річці,
Зливсь тічок із чавуну.
Це тобі вже ану-ну!

Глянув мій Трьомсин на небо,
Потім того навкруг себе,
На господню милость здався,
Як дмухоне... Розіслався

¹ Богатирі, кажуть, живуть десь у пушах по границях, що стережуть християнську землю від зміїв. Ото який зміїв бува прорветься на наш край, так богатир наздожене його та й заб'є. То їх така і служба у бога. *Прим. Манжури.*

² Тічок — втопане місце, де б'ються. «Дути тічок» — пробувати силу. *Прим. Манжури.*

³ Вода зверх льоду.

Йому тічок та чисто
Весь із міді, а нечистий
Як побачив, що тут діло
Неабияк заварило,
Як дмухоне... Злився срібний,
Вже аж сявав, мов той блідний

Повний місяць серед ночі...
А в Трьомсина — сплять очі! —
Злився надто золотий...

Гей, аж лози розляглися,
Як на ратищах стялися
Та ударили меженне!¹
Тільки канцур'я² нікчемне
Скрізь посипалось навкруги!
Розіходяться ось вдруге,
Тяжко б'ються булавами,
Далі того — келепами,
Все на мотлох потрошили,
Ще ж багато в кожному сили!
Стало сонце примеркати,
Став Зміяра уклякати,
Вже упав він на коліна
Та благає так Трьомсина:

— Ой лицарю ти мій дужий,
Ось не бий мене-бо, друже,
Забери собі слугою;
У три роки із тобою
Ми у світі всі царства,
Де які єсть княжества
Під кормигу заберем,
А князів тих пожуем...
Будеш ти один владика,
Слава й честь тобі велика...

¹ Між собою.

² Шматочки.

епська, бісе, це балачка,
Та погана повелачка¹
У роду вашім ледачім!
Як до лиха, так не зна чим
Заприсягне — як що й путне,
Дай же волю, так на кутні

Засмієшся ще не раз!

Із тобою один сказ:

Де надивав — потолочив,

Щоб ти й світу не морочив!..

Де подів ти батька й мати?

Кажи швидше, твар завзята!

— Ніде правди в бога діти:

Батька вже нема на світі,

А рідненька твоя мати

Прожива в он тих палатах.

— Щастя, бісе, що хоч ненька

Ще жива, моя миленька,

Дай я в неї розпитаю

Та тоді тебе й скараю. —

Ось до замка приступили,

З усієї Змій тут сили,

Наче в жлукто, як гогоне,

Як заплеще, як криконе...

Де і влився міст широкий

Через рів отой глибокий,

І ворота препросторі —

Штучно-мудрі на дві створі —

Хтось таємний та незримий

Одчинив ось перед іми.

Анічирк душі живої!..

Тільки левів страшних двое

¹ Поведінка.

ля брами, мов собаки,
Враз роззявивши ротяки,
Таке ревище влили,
Що мурашки аж пішли
У Трьомсина попід шкурою.
— Цить-но, Босий, цить-но,
Мурий! —

Цикнув Змій на ту охоту,
Та й впустили у ворота.
Край ось двору, де палати,
Іх стрічає його мати,
Як Трьомсина тільки вздріла,
Та у крик й заголосила:
— Мій синочку, не по волі,

По тяжкій-бо по неволі
Я зляглася із марою...
Він тебе вночі манюю
В мене викрав із-під боку.
Як його я вже, мороку,
Не молила, не прохала,
Кривавицею ридала
Не чіпать тебе, так ні,
Не знести його мені,
Каже: «Дійде він до літ,
Так зав'яже мені світ».

— Годі, годі, моя ненько,
Слава богу, все гарненько!
Треба тільки ось катюгу
За усю його наругу —
Ворогам нашим на ляк —
Де завісити на гак.
Хай повисне, — там побачим,
Може, інше як оддячим. —
Як сказав — так і зробив —
Змія зараз почепив
Та й пішов скрізь по льохах,
По коморах, по стайнях
Роздивлятися на спадки.
Він, сердега, ані гадки,
Як матуся його тужить,
Що завісив він подружжя
Дорогее, її душку,
Як на тринпуль тую тушку
Віша де різун ягнячу.

Хліба зерном і в помолі
Заготовлено доволі...
А що злата, самоцвітів,
То навдаку¹ в цілім світі
Чи знайшов би ще другого
Скарбу пишного такого!
Все додільно, по-хазяйськи
Щирим оком господарським
Оглядівши, одпочити
Та чого перекусити
Він ось рушив, коли це
Під ногами вздрів кільце,
А під ним чавунну яду.
Щиро пригнану к прикладу,
Що у землю аж вросла
І травою поросла.
Він одкинув, аж під нею
Льох страшенний, глибиною
Буде з сотню сажнів сміло.
Зиркнув вглиб, аж там мигтіло,
Наче жар де на загітці,
Роздивився,— аж і східці
Всі забрезкли, мов в сметані,
У тій пліснявці поганій.
По слизоті він сміленько
Став спускатися спішненько,
Як насподі ж опинився
Та в темноті роздивився —
Бачить — огир богатирський
На цепурі бузувірським
Замордований стоїть
Та з ясел огонь трубить.
Бо у його, миле браття,
В яслах там — саме багаття;
Огир жар той поїдає,
Чорним димом запиває.

¹ Навряд.

оже правий, — от так огир,
Це не коник мій убогий,
Саме буде під мій хист!»
А очима так і їсть,
Диво-огиря любує,
Роздивляється... Аж чує —

Кінь до його заіржав,
Мов людина, промовляв:
— Гей, хазяїне любенький,
Мій голубчику сивенький,
Мабуть, біг тебе наніс,
Бо, ждучи тебе, я вріс
Вже у землю по коліна!
Дай мені хоч клапоть сіна,
Ще й погожої води,
Та де хоч тоді й веди. —
Мій Трьомсин такий раденький,
Що забув і про ріднюнку
І про те, що одпочити
Ізбирався; вдовольнити
Кониченька поспішає,
На яку й ступить — не знає.
Як же вивів на світ божий, —
Що вже кінь то за пригожий!
Шия колесом мов гнеться,
Грива кучерями в'ється...
Що ж ті перса, що ж та спина,
Золота одна шерстина,
Друга срібна, — весь аж квітне,
Як де в пані самоцвіті!

— Ну, хазяїне, мій друже, —
Кінь говорить, — тобі дуже
За твою я вдячен ласку.
Ось пусти лиш без опаски
Ти мене тепер по волі
Погуляти в чистім полі,
Я за три дні напасусь
Та до тебе і явлюсь,
І тоді повік в послузі
Я у щасті і у тузі
Із тобою. Ну, прощай,
Через три дні виглядай.

III

ричі сонечко ховалося,
Тричі ясне і вмивалося,
Ось зходить учетверте
Кінь біжить золотошерстий,
Стеном просто так і чеше,
Копитами вогонь креше.

Що не скочить — то і гони,
А нап'ється, так з розгону
Перелине і байрак,
Як деінколи сугак¹
Перескочить бур'янину,
Та нема йому ні вину,
Ні зтоми — наче тому
Суховію степовому
На сніданок раним-рано
Вже ось став він біля брами
Копитом її торкає
Та Трьомсина викликає
Мій Трьомсину тільки зачує,
Із-під ліжника майнує,
Не зодягся і не взуєся,
Сіряком тільки напнуєся,
Та і гайда до воріт,
Байдуже, що без чобіт!
Встяж ворота одчиняє,
Диво-огиря стрічає.
— Що це, лицарю мій жовтий,
Так заспався? Чи лукави?
Може, часом не підниє
Маківок тобі під ніс?
До Трьомсина кінь шуткує

¹ Сугак, або сайга — бичак, який використовується як водільське колесо по навіях степу.

а дарма, бо заночуєм
В шані ми та у покої
Вже не скоро із тобою.
Ну, молись та убирайся,
Всім до діла припасайся,
Та ні харчем, ні водою.

А бери найкращу зброю
Задля себе і для мене,
Та скоренько і дременем
В чисте поле полювати,
Божу заповідь сповняти. —
Нашвидку Трьомсин убрався,
До матусі попрощався,
Став із двору ось рушати;
Чує — ззаду щось за шати
Наче шарпа його стиха.
Він оглянувся: що за лихо?
Леви ті за ним біжать,
Як коти, собі вурчать,
За стремонька хватають,
Тільки як не промовляють.
Він було за малахай,
Кінь же каже:

— Не займай,

Бо вони нам у дорозі,
Певно, стануть десь в помозі,
Як ставали вже гаразд
З батьком нам твоїм не раз. —
Тільки виїхав він з двору
Та покритися геть за гору,
Як матуся його щира
Зараз — стриб до бузувіра,
Гак той к бісу одриває
Та до Змія припадає.

— Мій миленький, мій сердусю,

Світе ясний, моя дусю,
Як же ти тут занепав...
Щоб навіки він пропав,
Як тобі так понакоїв!
Ось ходімо до покоїв,
По-старому погуляймо,

Може, що і пригадаймо,
Як би нам його стробити,
Щоб не мав він з тебе кноти¹.
Посідали, п'ють, гуляють. —
Воля вільна, — виробляють
Там таке, що й не дивись,
Краще плюнь та й одвернись.
От як грець переламав,
Хміль же покотом уклав,
П'яний Змій лежить — гогоче.

А вона-то чортороче:
— Цить-бо, милий, та порадь,
Як би нам його стерять.
— От що, люба, я прираю:
Десь-то-не-десь, я й не знаю,
Аж за морем пісковим,
Може, чула, так за ним
Дві гори страшенні є,
Одна одну усе б'є...
Цілий вік вони сваряться,
На хвилину розбіжаться
Мало-мало та з розгону
Одна одну як лусоне —
То земля тільки здвигнеться,

¹ Насміхатися.

10 жовтня 1910 дні
Та перепічку сплескати,
Пі крихту хоч ковтнути...
Чи не зможе він добути?
Він тобі вже не одкаже,
Як поїде ж, то й поляже
Головою у тих гір.
Нам же буде із тих гір
Вже безпечно удвох жити...

Ілько як його б стробити,—
Люба ненька додає.
Та і знову за своє.
Регіт, співи, п'ють, (гуляють) *
Та Трьомсина проклинають.
Чи то вихор в степу в'ється,

Чи з ордою козак б'ється,
А чи сокіл чаплі кібче¹,
Чи орел у хмарі клекче?
Ой не вихор то кружляє,
Не орду козак туряє²,
І не сокіл чаплі кібче,
Не орел у хмарі клекче,
То Трьомсин отак полює
Та над нечистою лютує,
Що завів було Зміяка
В його державі. Ніяка
Та вже погань та сквернота
Не втече його охоти:
Де яка і під землею —
Леви винюшать за нею,
Та самі як не утнуть —
На признаку подають,
Він же їде та кінчає
І на плід не покидає.
От із ділом як управивсь,
Марно він в степу не гавивсь,
А додому помаленьку
Одпочити коло неньки
Та розважити безщасну
Рушив степом скрізь хвилястим.
Став до замка наблизитись.
Кінь почав ось торопитись,
Та і леви щось того —
Вже не слухають його,
Все хвостами ребра б'ють
Та із серця аж ревуть.
Він коня свого питає,
Той йому й відповідає:
— Це-бо леви, бач, почувли,
Що великі в замку гулі
Ненька з Змієм підняла

* У рукопису це слово пропущено.

¹ Б'є.

² Гаяє.

а тебе-то так кляла...

— Отакі! —

Трьомсін говорить.—

Подивись лишень угору

Та й побачиш, як на башті,

Мов погодка¹ де на мачті,

Змій за вітром все хвиляє

Й зупинитись не здолає.

А матуся — душа чула,

Тільки здалека почула

Тее ревище левине

Та до Змія:

— Господине!

Очуняйся, моя втіхо,

Чи ти чуєш, яке лихо?

Повернувся наш гульвіса,

Що робити йому в біса?..

Ось ходімо на гаку,

Щоб була не по знаку

Наша вдвох йому ізмова,

Я завішу тебе знову... —

Ось Трьомсін як дома став,

Зараз коника убрав,

По шматку тим левам кинув

Та скоренько і полинув

До матусі у палати

Про здоров'ячко дізнати.

От в світлицю уступає,

Бачить — неня так конає,

Що й головки не зведе,

Ледве голос подає.

Він до неї: — Неню мила,

Що це вас таке зостріло,

Чи то лихо, чи хвороба,

Може, проклята худоба,

Наш поганий лиходій,

Не накоїв чого Змій?

і, про його байдуже,
Тільки, мабуть, що це вже
Більш мені не животіти...
Не успіла й замолюти
Гріх страшений свій у бога,
Аж і смерть коло порога...

Ох, казали мені люде,
Буцім легше тоді буде
І одлине все од серця,
Якби трошки борошенця
У однім млині дістати
Та перепічку сплескати,
Крихту з неї хоч ковнути,
Тільки де його добути?

— Неню мила, нема в світі,

А чого б не мав зробити
Я для вашого покою,
Лиш би взяти, де й якої
Тільки взятися путі,
Щоб млина того знайти?

— Ой і радише мене,
Та таке-то, бач, страшне... —
Тут вона йому до слова
Розказала оту мову,
Де і як собі один
Той чудовий стоїть млин.

— Тільки й всього? Не журітесь,
Краще як переможітесь,
Борошенця,— не я й буду,—
Як у тиждень не добуду. —
Тільки змовив та й рушає,
Одмах коника сідлає,
Не дає йому спочити,
Мусить матері вслужити.
На охоту свою свиснув,
Острогами коня стиснув
Та й подався, й сам не знає,
Де млина ще одшукає.

IV

Й хвилюють густі лози
Козакові у дорозі,
Та нема кого спитати,
Де млина того шукати.
Скоро й тижневі кінець,
Марю тільки молодець

По степу кружляє-блудить,
Під собою коня нудить.
Раз ото одпочивати,
Кониченька попасати
Став лицар мій край могили;
Кінь як глянув... боже милий,
І лица нема в Трьомсина!
Ізмарнів весь козачина,
Як та дівчина-небога
Ізмарніє без милого.
«Треба як допомогти,
На тропу вже навести»,
Дума кінь та і говорє:
— Ой козаче, якесь горе
На душі у тебе є.
Я-бо бачу, щось та є...
Крушать думки тебе дуже,
Ось не тайся, милий друже!
— Ох, мій конику любенький,
Єсть журба, ще й немаленька:
Поступивсь я своїй неньці
Роздобути борошєнця
З невідомого млина...
Та ось горе, що чортма
І признака, де у ката
Нам млина того шукати. —
Тут коневі він про гори-
Самобійці та про море
Піскове те розказав.
Той же так відповідав:
— Не журися, ось лягай,
Спокійненько спочивай,

ай же завтра, як поїдем,
Що не буде, а к обїду
З борошенця того ми
Вже наварим катлами¹. —
Де вже там йому і спалось,
Цїлу ніч, гляди, гикалось,

Бо як тільки неня мила
Із очей його спустила,
Знову гульки підняла
В замку з Змієм та кляла
Так-то бідного тімаху
Щирим серцем, що із жаху
І мертвяк би острахнувся,
В домовині повернувся.
Тільки зірочка ясенька,
Світова та веселенька
Ось із моря ізірнула,
Кїнь вже будить:

— Гей, козаче!

Розіспався, мов неначе
Лежебока у перинах!
Не така тепер година,
Щоб на сон нам знемагатись!
Хутче треба поспішатись,
Поки з пісків не опала
Ще роса, що вгамувала
Море те, і не в силах
Заступити воно шлях. —
Миттю мій Трьомсин вставає,
Враз сідельце накладає
Та й руша по холодочку
Без дороги, без слідочки.
От як стала зоря трохи
Золотити степ широкий,
Замаячили і гори.
Ім це саме у ці пори
Розіходитись припало.

¹ Катлама — коржі, парені у ложі; чабанська їжа.

оник тільки мало-мало
Понапнувся та як скочив —
В суточки¹ ураз проскочив,
Наче блискавка, майнув,
А за ним і лев махнув,
Тільки Мурий молодий,
Другий — Босий же — старий,
Щиро як вже там не брався,
Геть у пісках десь зостався.
Ось Трьомсин як зупинився,
Зняв шличок, перехрестився,
Бачить: ось гора горою,
Аж у небо головою,
Чудовидий млин стоїть...
Тільки чуть, як шарудить,
Наче те в мішку насіння,
Усередині каміння...
Де й зерно — не знать — береться,
Просто борошно ілеться
Із млина й не прибуває.
Він з коня у мах злізає,
В лантушок свій чималенько
Борошенця ось тугенько
Враз набив, хоч і рушати,
От коня став повертати,
Як же гляне — аж-но горе!

¹ Вузенький прохід.

зійшлись до купи гори,
Тільки щілину вузьеньку
Попустили та пильненько
Стережуть, мов калавери¹,
Бідолаху. Це ж ось Мурий,
Лев той ширий, як почув,

Що хазяїн повернув,—
Не схотів і підождатись,
Ну додому швидше братись,—
Та й попав в той проходць...
І не зуздрів молодець,
Гори як його стиснули...
Тільки бачив, як линула
Із-під їх гаряча кров.
Гори тутеньки ізнов
Ну розходитись тихенько,
Диво ж коник ось шпаркенько
Припустив та й проскочив
Геть у гори...

Глядь — ув очі
Вже страшенна піскова
Хуртовина насува.
Море тее ж піскове
Бурунами аж реве.
З ніг сердешного коня,
Мов билиночку, валя...
Ось пісок їх загребе!..
Аж ось чує — щось реве,
Та страшенно — так що й боже!

¹ Караули.

е вже певно нам допоможе!
Припинись, козаче, трохи,
Зараз лишать запорохи.
Це, бач, нашого Боска
Хуртовина ця мерзька
Десь нагнала й захопила,

Вся на його тепер сила
Піде враз,—

Так коник мове.

Не на вітер його слово;
Стала хвиля ушухати,
Буруни ті западати,—
Тут ось диво приналіг,
Виніс враз на переліг.

— Хай йому стонадцять кіп
Всього злого! Це коли б
Не зійшло на левів лихо,
Певно, неньці була б вітха!
На хвилину ось спочиньмо
Та швиденько і полиньмо,
Щоб застати нам рідненьку
Не на лаві, а живеньку,—
Чи з усмішки, а чи з горя
Кінь Трьомсинові говоре.

Тим же часом у мамулі
Там у замку такі гулі,
Та музики, та триндики,
Що не всидів би й каліка!

се гаразд, та чогось милий
Невеселий та похилий,
Сів ізранку кінець столу,
Попустив баньки додолу
Та й замислився похмуро.
То вже чує, клята шкура,

Що йому це у палатах
Вже недовго панувати.
Ось-бо скоро на господу
Буде наш лицар з походу.
А вона-то біля його
Побивається, небога,
Як у вічі не ускочить
Та любесенько белькоче:
— Мій ти пане, не смутися,
Глянь на мене, звеселися,
Любе серденько, як я,
Бо того вже гультая
І пісок давно загібі!..
— Ні, коханко, це коли б
Як ти кажеш — та й збулось!
Я ж бо чую, що аж ось
Незабаром ворог мій
Буде дома! —

Каже Змій. —
А як так, то треба нам
Пригадати, як ік псам
Одрядити його знову...
Так моєї слухай мови:
Десь у морі-океані
Всякі єсть чуда погані —

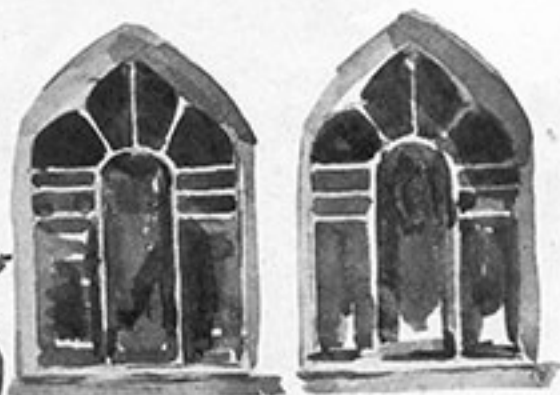
великі, і малі,
А страшенні та злі,
Що куди тобі ми — змії!
Проти їх ми не лихіі,
А плохіші іздамося...
Так ось слухай: завелося

З тих-то чуд одно чудерство,
На велике людям здерство,
Із трьома аж-но губами...
Як іздійме свої плями,
Так на кожну хавтурів¹
Аж по сотні кораблів
Забирає... Загадай,
Хай він іде у той край
Та руди з його добуде,
Мов-то легше тобі буде,
Як її ти із півложки
Натщесерце вип'єш трошки.
Ще-бо слухай, моя мила:
У руді страшна тій сила,—
Хто її хоч із краплину
Покуштує — ту ж хвилину
Мусить вмерти.

— Знаю, знаю,
Я тепер його спутляю!
Як в бої він не поляже
Із чудерством тим уражим
І руди все ж привезе,
То я знатиму там вже,
Що і як йому казати...
Буде добре мене знати!

¹ Хабарів, здобичі.

а й не чув ніхто з обох,
Як у брами це — торох!
Копитами кінь заляскав,
А Трьомсин кільцем забрязкав,
Як учули ж — де що й ділось,
А вона ж то ізвалилась

Враз на ліжко те погане
Та і стогне, безталанна,
Мов ось-ось чортяка-зух
Зараз випре з неї дух.
А Трьомсин ось убігає
Та до неї припадає:

— Неню мила, та це ж я
Борошенця, що твоя
Хвора душенька бажала,
Я привіз таки чимало. —
Та й кладе той лантушок,
А її ось з подушок
Обережненько підводить,
А вона вже і заводить:
— Ой синашу, мое серце,
Не поможе борошенце!..

ов крижина та холодна,
Чорна гадина голодна
Вкруги серця повилася,
Наче п'явкою випилася,

Та і ссе його...

Ой боже!

Тільки от що і pomoже:

Десь у морі-океані

Єсть чуда розпрепогані —

І одно з трьома губами,

Не скажу тобі, де саме...

Це коли б поїхав ти

Та добув з його руди,

А я випила б хоч трошки

Натщесерце із півложки,

То б ту гадину зморила

Та й себе б оздоровила.

Він їй:

— Мамо, я сьогодні

Ще і рушу хоч в безодню,

А чудерство те, рідненька,

Задля вас знайду скоренько.

опрошався, виходжає,
Аж ось коник і питає:
— Що, козаче, а чи вспіли,
Чи живу ще захватили,
Не на лаві?
— Тобі смішки!

Тут впада ж це без замішки
Знов рушати зараз нам.

— Ік яким це ще чортам?

— Не к чортам, а може, знаєш,
Так мені-бо і пораяш.

Десь у морі єсть чудерство,
На велике людям здерство,
Із трьома одно губами...

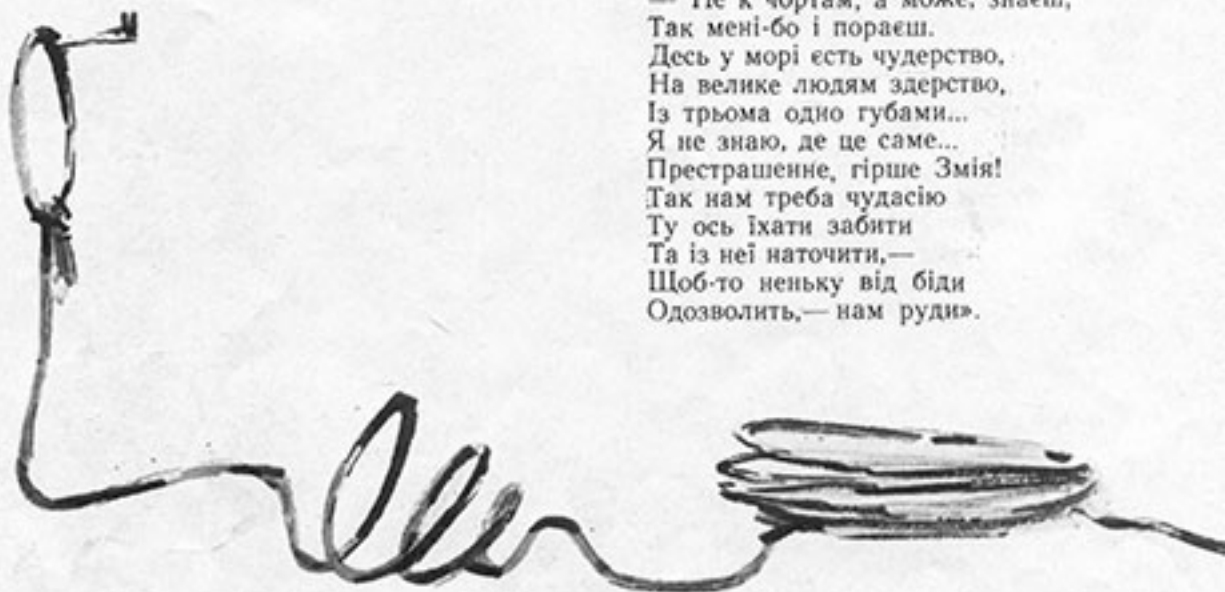
Я не знаю, де це саме...
Престрашенне, гірше Змія!

Так нам треба чудасію

Ту ось їхати забити

Та із неї наточити,—

Щоб-то неньку від біди
Одозволить,— нам руди».

це діло саме наше!
Бо що ж буде того краще,
Як людей нам захистити?
А руди що наточити —

Це безділля... Та дарма,
Тільки слухай обома:
Йди ти лишень до комори,
Там углядиш три якорі
Та арканів три жмути,
Так, не гаючися, ти
Всю ту зброю забирай
Та до мене і таскай. —
Мій лицар метнувся скоро,
Притаскав оті якорі,
Чи страшенні гаки,
Уторочив в тороки.
Арканами укрутив,
На сіделечко скочив
Та і рушив помаленьку,
Бо було таки важеньку.

В

В

же ось сонце за лісочком,
Трьомсин іде холодочком,
Малахавечкою має,
Мов коня-то підганяє,
Ось і море. Доїжджає,

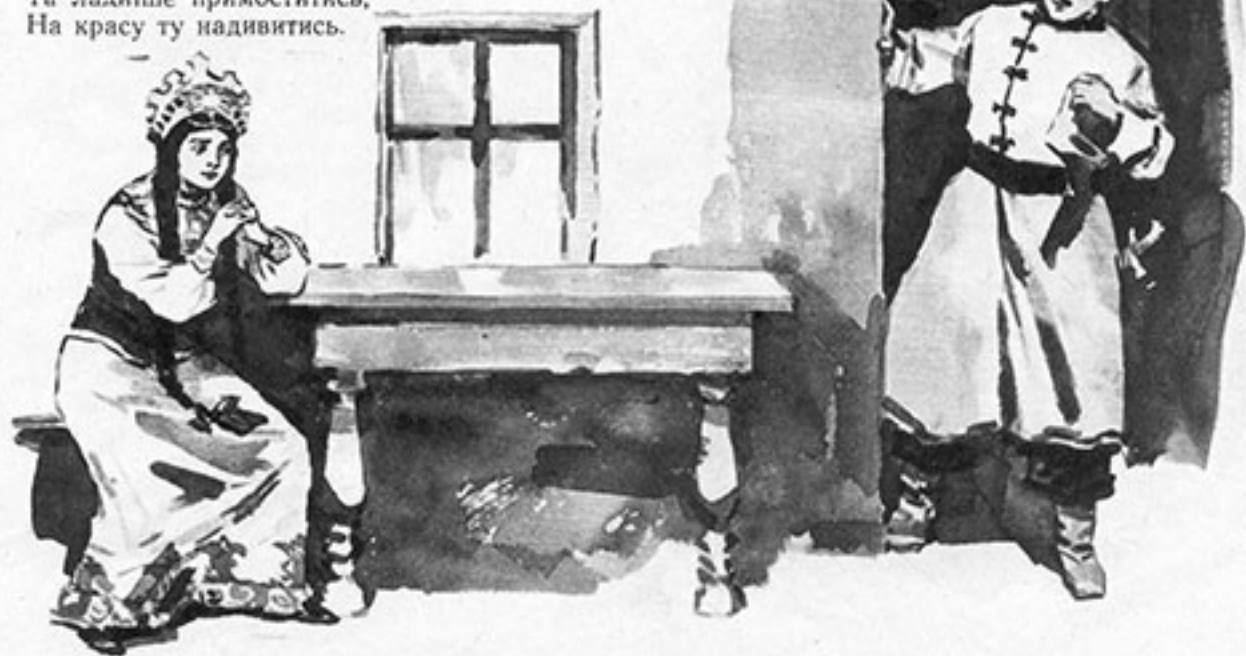
Зупинив коня на кручі:
Ходять хвилі скрізь ревучі,
Тільки й видно — сама піна,
Ні коневі клаптя сіна,
Ні самому попоїсти.
«Доведеться в дурнях сісти,
Заблукав, як той бурлака»,
Дума він, а кінь балака:
— Гей, хазяїн, не смутися
Та навкруги роздивися,
Он поглянь, стоїть там хатка,
А у хатці паніматка,
Хоч стара вона й погана,
Подорожнім — аби шана,
Хліба шмат, кришеник сала
Та соломи щоб прослала...
Ось іди ти в ту хатину,
Я ж чкурну на Україну,
Добре за ніч напасуся,
А як на світ — я й явлюся. —
Він пуска коня по волі
Погуляти в чистім полі,
Сам іде ж у ту він хижку,
Що стояла на моріжку.
Стукнув в двері — одчинились
Із кутка святі дивились;
Бачить — люди християне,
А не що-небудь погане.

ходить в хату, роздивився,
На святих перехрестився
Та й хазяйці дав чолом,
Як погляне ж — за столом,
Наче ясна та зірниця,
Чорнобрива, білолиця

Побивається краса...
Мов та рання роса,
Сльози очі їй укрили,
Ясний погляд засмутили
Та вразили, мов неначе
Одмах, серденько козаче.
Він козацький звичай знає,
На красу не потурає,
Чи то виду не дає,
Що вже серденько тее...
Просить в баби попоїсти,
Сам же дивиться, де б сісти
Та ладніше примоститись,
На красу ту надивитись.

аба й каже:
— Ой синашу,
Ти не знаєш лихо наше!
Зле, страшне чудерство в морі
Додало нам лиха-горя...
Полонило воду й сіль,

Розтеклись люди відсіль,
Тільки я одна, недвига,
Проживаю, мов суціга,
В самотині тут одна,
Поки прийде смерть страшна.
Та й велике ж те чудерство
Робить в краї нашім здерство:
Як не вишлють кожен ранок
Саме так, як на сніданок,
Злому дівчину пожерти,
Має зараз скрізь заперти
У ключах погожу воду...
Горе тяжке тут народу!
Всіх дівчаток вже прибрало,
Ще й царівни забажало...
Це її на пожер Злу
Привезли ось, молоду.

одивися, як ридає
Та недолю проклинає...
Сядь із нею, повтішай,
Любе горенько розмай,
Я ж тобі вже услужу
Та яшеньку спряжу. —

Миттю баба заходилась,
Скоро хатка закурилась,
А Трьомсин мій проворненько
До царівни сів близенько,
Рученята їй стискає
Та отак її благає:

— Кралю мила, моя любя!
(Бач, не дура в його губа)
Ось не плач-бо, не ридай,
Оченьток не теряй;
Як мене ти не побачиш,
Хай тоді-то вже заплачеш,
А поки ще живий я,
Не ридай, краса моя!
Завтра це страшне чудерство
Ось покличу я на герцтво,
Хто ж в бої із нас поляже —
Вранці діло ще покаже. —
Стихла краля, усмінулась
Та до його пригорнулась,
Діло йде у них ладненько,
Розмовляють веселенько,
Розгулялась його мила...
Ось яшенька поспіла.
От як трохи підкріпились,
Повставали, помолились,
Він і каже: — Слухай, мила,
Буде вранці вража сила,
Те чудерство, виходжати,
Може, буду кріпко спати,
Так буди мене якмога,
Бо втомився я з дороги. —
Полягали, де хто знав,
Я того не підглядав.
От ще сонечко не вмилось,
А царівна вже й схопилась,

Вже царівна і смутненька,
Це ж одразу потьмяніло,
Синє море зашуміло,
Ясне сонечко сховалось.
Лихо зразу таке сталось!..
Гонить хвилі на хатину,
Котить піну хуртовина...

е одну вже зле чудерство
Зводить губу на прожерство.
Бідна плаче та ридає,
До Трьомсина припадає:
— Встань-бо, милий, пробудися
Та на море подивися.

Вже чудерство зле виходить,
А тобі мене не шкода? —
А Трьомсинові й байдуже,
Спить козак собі чим дужий!

Це ж земля немов двигить,
З степу кінь його біжить.
Як побачив таке горе,
Що лютує отак море,
Понапився та як скочив,
Враз до хижки і доскочив.
— Гей, хазяїн! Бач, не чує,
Як тут море вже штурмує,
Бач, заспався, ну вставати,
В чисте поле виїжджати,
Бо чудерство ось тебе
Скоро в лапи ізгребе! —
Враз Трьомсин тут іскопився,
Нашвидку перехрестився.
Кінь готовий вже стояв,
Він на його як упав —
Та й подався у чисте поле.
Розходилося дужче море,
Вже чудерство дві губи
Підіймає на дибі.
Як поглянув бідолаха,
Що яка страшна та птаха,
Острахнувся та й подався...
— Що це, ти вже ізлякався?
Кидай зразу два гаки
Ти вірніше, щоб руки
Нам своєї не каляти
І відсіль не утікати! —
Каже кінь.

Трьомсин гаки
Одчіпляє з-під луки,
Як пошпурить прямо в пельку...

— а ось, чортова петелько! —
Зачепив обидві губи,
Аж посипалися зуби
У поганої тварюки,
Потекло з його тванюки.
Потягнув Трьомсин до себе,
Це ж ось трохи не під небо
Зле чудерство третю губу
На його пуска вже рубу.
— Стій, погана вража сило,
Негаразд ще зачепило?.. —
Як пошпурить гак послідній,
Не побачив й світу, бідний!
Потягло чудерство в воду
Іх обох на прохолоду,
Потягло на саме дно
За собою у багню.
— Гей, держися якомога,
Вже-бо смерть біля порога!
Ось я трохи понапнуся
Та на свій світ стрепенуся, —
Мовить кінь йому стихенька.
Він вмотав аркан міцненько,
По-циганськи нахилився
І не вздрів, як опинився
Миттю вже на перелозі
Та й чкурнув вдовж по дорозі,
Зле чудерство ж за собою
Поволік скрізь пилюгою;

а й незчувся, не згадав,
Миль як стільки одшма
Ну, давай тепер споч
Та чударство це покинь
Бачиш, що мене як мило
Наче снігом, всього вкри.

Каже кінь.

Трьомсин злізає.
Та чударство одчіпляє.
Та, руди з його вточивши
І з хвилину одлочивши.
Він додомоньку чкурнув.
Про царівну ж і забув.
А вона-то, моя люба,
Як побачила, що згуба.
Вже минулася її
Від лихої манії,
І сміється, і ридає,
І танцює, і співає:

Ой бабусю моя мила,
Та яка ж бо я щаслива!
Ой піду ж я понад лугом
Та зострінусь з своїм другом
Будем в пароньці жить.
Будем бога хвалить!
Бідолашна й не гадає.
Що і гадки він не має
Про її красу дівочу,
Що ізвів він опівночі

VI

крізь одразу стала чутка,
До царя досталась хутко-
Богатир якийсь-то їхав,
На чудерство те наїхав,
Чи посів, чи полонив,
А царівну слобонив.

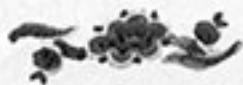
Цар той радий, ізбирає
Військо все та враз рушає
До тії, де море, хати,
Щоб-то зятя зустрічати,
Бо у нього з давніх літ
Був покладений завіт:
Хто чудерство те посяде,
Той на царстві його сяде,
А дочку його єдину
Забере за господиню.
Хоч приїхали і пишно,
Та нічого в них не вийшло,
Бо вже зятя і слідочку
Там не знати, а в куточку
Лиш царівна ісхилилась,
Як росою, слізьми вмиласть...
От царівна з того разу,
Всі-то думали, що з глазу,
Все хворіє, вередує,
Іжу всю царську ганьбує,
А пора вже як прийшла,
Двох синів собі знайшла.
Не сховаєш в мішку шила,
Враз цареві «доложили»,
Підбрехали ще ік тому,
Буцим всім оце відомо,

к з чудерством злим вона
Прижила ті два сина.
Цар на всіх розлютувався,
Цілий день неугавався...
— Як? Та що?.. Моя дитина
Піддалася злій личині?

Та од смерті, наче крамом,
Відкупалась кровним страмом,
Обезчестила мій рід...
Білий світ мені огид!
Ще до того обманила,
Що побив ту вражу силу
Невідомий богатир...
Підвела під монастир!
Мало смертної їй муки!
Обрубать по лікті руки!
Та й прогнать ледачий плід,
Щоб ізгинув її й слід! —
У царя усе готово;
Тільки змовив грізне слово,
Враз уже і приступають,
Білі руки їй втинають,
А малих її дітей
В'яжуть ззаду до плечей...
Бідна ж тільки дрібні сльози
Скрізь по батьківським порозі,
Як ту росу божу, роне,
Ширим серденьком холоне.
Побрела ось, а синочки,
Наче божі янголочки,
З-за плечей все виглядають...
Думки й гадоньки не мають,
Що яке їм склалось горе
Від людського наговору.
Йде — ридає безталанна;
Спека ж, боже, несказанна,
А воді хоч би краплина,
Хоч єдина росина,
Смажні губи окропити,
Трохи смагу утушити...

іла, бідна, спочивати,
Діточок погодувати
Та й заплакала, небога:
— Чи я винна це у бога,
Чи маленькі оці дітки,
А чи батько, не знать відки,
Що він, щедрий та єдиний,
Не заступить сиротини? —
Гульк, аж бачить — ось криниця
Недалечко, а водиця
Через край як не біжить
Та, як той кришталь, блищить.
Бідна впала на коліна:
— Ні, тепер я не загину!
Єсть у мене там високо
Невсипуще боже око,
Тож мене, як батько й мати,
Не попустить загинати. —
Так ось щиро помолилась,
До криниці нахилилась
Та й забула про дітей...
А вони із-за плечей
Бульк у воду...

Бідна мати!

Сліз немає вже ридати,
Горе ж серденько стиснуло
Так сердешній, що й не чула,
Як в криницю ту упала...
Там, як трохи очуняла,
Бачить — руки знов їй стали,
Глядь — і діти позринали,
До матусі припливли!
Як же швидко й поросли!
Трохи вже й не парубійки;
Якби склалося до бійки,
Вдвох наклали б одинцю
Хоч би й лепському бійцю!
Поки та в степу блукає,
Пристановища шукає,
Ось погляньмо, що і як
Поробляє наш козак.
Він додому як добився,

о матусі доступився,
Оддає їй ту руду,
А вона, як на біду,
І заводить, препогана:
— Ой, головка безталанна!
Певно, треба помирати...

Як же, сину, куштувати,
Хворій, погань мені цю,
Що тобі і молодцю
Закрутила вона в лобі?
Покуштуй, синашу, пробі,
А який у неї смак,
Та і скажеш мені як,
А чи дуже-то нудна.
Може, синку, ще вона
Швидше тільки мене збавить,
Ніж здоров'ячка прибавить... —
Мій козак розвісив вуха,
Наче путню, її слуха,
Одіткнув та як сьорбоне...
Боже милий, враз холоне
Щире серденько козаче,
Ясні очі вже не бачать
В небі сонечка ясного,
А коліна ще до того
Гнуться прикро ік землі.
— Ой матусю, це мені, —
Так почав він говорити, —
Мабуть, більш не животіти!
Поховай мене, рідненька,
У діброві зелененькій,
Там, де бродять звірі дикі,
У скляній труні великій
Та труну ту на цепах,
На дванадцяти дубах,
І завісь, немов колиску. —
А хоч би на що оперся,
Ні-бо, крижем розпростерся

а долівці, й невямки,
Що від рідної руки
Це йому ісклалась зрада!
Враз із ліжка ісхопилась,
Мов у танці, закрутилась,
Плеще весело в долоні,

Він же ще й не прохолонув!
Та вже Змій ось уходжає,
Цю дурницю зупиняє:

— Ну, чого ти розходилась,
Ще хіба не вдовольнилась?
Треба честь йому віддати —
Як він мав заповідати,
Так його і поховаймо,
А тоді робім, що знаймо. —
Хай козак же спочиває,
Хай вітрець його гойдає,
Я ж ще трохи завернуся
Та піду лиш подивлюся,
Де-то мила його ділась,
Де з синами оселилась.

50

VII

ом же кінь його куняв,
 Що хазяїна втеряв?
 Чом йому не запоміг,
 Хоч сказати б про те міг,
 Жде яка його недоля?
 Божа, мабуть, була воля?

К тому ж коник добре знав,
 Що той віри б не поиняв,
 Якби він йому про мати
 Що неладне став казати.
 Він, сердега, тільки зчувся,
 Що хазяїна знебувся,
 Тяжко-важко заіржав,
 Мов людина, заридав
 Та й подавсь собі степами,
 Скрізь своїми ж то слідами
 Аж на саме оте море,
 Де на люте собі горе
 Те чудерство вони вбили
 Та руди собі вточили;
 Мав царівну де знайти,
 До труни щоб привести
 Та удвох поміркувати,
 Може, як зарятувати
 Та вернути на світ божий
 Вдвох Трьомсина вони зможуть.
 Як до моря він достав,
 Вже нічого не пізнав,
 Бо, неначе та раїна,
 Процвіла уся країна,
 Що страшенне те чудерство
 Мало взяти на прожерство.
 Та не дуже кониченьку
 Щось було-то веселенько,
 Як побачив своє діло,
 Гірко-гірко заболіло
 Щире серденько у його.
 Розізнавши де у кого,
 Що з царівною істалося,

к із неї познущались,
Покалічили небогу,
Він, не гаючись, в дорогу
Рушив шляхом, що по їм
Цар колись-то із своїм
Військом пишно мав рушати
Любо зятя зустрічати.
От як царство те минув,
Знову степом повернув.
Скрізь по скрізь по нім кружає,
Безталанної шукає,
А як здивав вже криницю,
Де цілющую водицю
Бідолашна ізнайшла
Та к здоров'ячку прийшла,
Тут же просто її слідом
Він полинув, а к обіду
Опинився десь у лісі.
Гульк, аж зараз на узліссі,
На полявині гарненькій,
Бачить хатку чепурненьку,
Біля неї ж управлялась,
За хазяйством доглядалась
Жінка гарна, молода,
Засмучена та бліда.
Коник мій здаля пізнав,
Веселенько заіржав,
Молодиця ж як почувла,

ученьками ісплеснула,
Бо пізнала його глас,
Хоч і чула тільки раз.
Геть покинула все діло

Та до його полетіла,
Щиро шию обніма
Та до його промовля:
— Мій ти коню, мій соколю,
Де хазяїн твій, соболію,
Чи живий він, чи здоровий,
Де заніс він чорні брови? —
Кінь голівку тільки клонить
Та гарячі сльози ронить...
Незабаром і сини,
Як два ясні соколи,
З полювання повертали.
Боже милий, які стали
З їх меженні¹ козарлюги!
В батька наче улилися
Та ще к тому придалися —
Волос в волос, голос в голос,
Мов на ниві колос в колос!
Тут їм мати розказала,
Все як слід оповідала,
Хто вони й якого роду,
Всю лиху свою пригоду,
І каліцтво, і наругу,
І по батькові їх тугу...
Кінь до того ще додав,
Де з їх батьком полював,
Хто і як його ізвів,
Поховав серед лісів.
— Вмер він, — каже, — не навіки,
Ще-бо єсть для його ліки,
Десь живуща та вода. —
Та за тим тільки біда,
Що ніхто із них не знає,
Де вода та протікає.
Лиш орли оті ключі
Бачать, з неба летючи...
— Треба нам орла піймати
Та по воду ту послати,

¹ Такі як слід.

сю трупа окропити,
Батька свого оживити. —
Перегодом кінь синам
Знов говорить:

— Треба вам
Десь добути товаряку,

Чи вола, чи коров'яку,
Та, забивши, все із неї,
Тельбушки і все таке,
Геть з черев повикидати,
Та тоді кого сховати
Треба буде з вас гарненько
У той тулуб, та пильненько
Доглядатись. Як орли,
Орленята й соколи
Посідають на те стерво,
Так швиденько треба перше
Уловити орленятко,
То орел, його вже батько,
Буде жалібно прохати
Орленя те не чіпати.
Так отут-то царю-птиці
Наказати, щоб водниці
Він у викуп за птенця,
Задля нашого мерця,
З каламарчик хоч приніс.

ут одразу молодці
Подались на два кінці:
Той управо, той уліво,
А матуся їх, щаслива,
Що їй доля усміхнулась
Та надія хоч вернулась

Перед батьком та людьми
Оправдатися дітьми,
Наче знов помолоділа,
Скрізь за коником ходила,
Про Трьомсина все питає.
Той же їй оповідає,
Що таке їм де лучалось
У славетних полюваннях,
У лицарських поїзваннях.
А сини ось, соколи,
Двое турів привели,
Зараз впорали як слід:
Як же саме на обід —
На сторожу молодці
Й залягли у тулубці.
Не одну лежать годину...
Підійшла аж ось хвилинка —
Хиже птаство налітало
Та на трупи ті сідало:
Ну у шмаття м'ясо рвати,
Одне одно проганяти...
Тут один брат орленя,
Наче з кучі гусеня,
Хап із тулуба за крильця,
Аж пошпетив йому пірця.

раз все птаство згомозилось,
З трупа геть порозлетілось
Та давай у крик клетати,
Молодців наглих прохати
Відпустити орленя,
Бо то їхне цареня.

Це ж з їх самий найстаріший,
Сизоперець найсивіший,
Ось крилами замахав,
До братів так промовляв:
— Ой ви, други мої милі!
Відпустіть моє невміле
Пташенятко незмисленне,
Я багатство незчисленне
Вам у викуп положу.

— От що я тобі скажу,—
Брат одно йому мовля,—
Ми відпустим орленя,
І багатства нам не треба!
Ти високо із-під неба,
К нам на землю летючи,
Мабуть, бачив ті ключі,
Де вода ота живуша
Протіка в далеких пушах.

сь ти нам її добудь,
То і маємо вернуть
Орленя, твою дитину.
— Добре, братіки, полину!
Тільки знайте, браття милі,
Що велике дуже діло

Загадали ви мені.
Ждіте завтра опівдні
На цім місці мене з нею.—
Це ізмовивши, з своєю
Зараз зграєю піднявся
Та з очей скоро сховався.

От на другий день всі чисто
Ізійшлись вони до міста,
Сизоперця піджидають,
Ім же кінь оповідає:
— Доглядайтеся, хлоп'ята
Щоб як часом вам завзяте
Хитра птиця, той орляка,
Та не втер бува кабаки!
Як води він принесе,
Так зробіте ви отсе:
Орленя це роздеріте
Та водою й покропіте.
Як вона йому поможе,
То і буде вода гожа!

Незабаром ворон криче,
А за ним і сам маяче
Сизоперць із-під неба
Та несе, чого їм треба.
Ось спустився над землею,
Сів між зграєю своєю,
Браттям воду оддає.

ідпустить, — каже, — мое!
— Подожди-бо, не спишись
Та на це ось подивись, —
Каже старший і орлятко
Роздирає на два шматки
Та водою полива,

А воно й не колива.
Ой як це орел уздрів,
Одмах в хмару загвинтив,
Зграю всю свою покинув
Та один вже і полинув
Де сам знав, у ті нетрі,
Пропадав там днів із три,
А четвертого ось дня
Приліта до орленя.

— Нать, — гукає, — козаченьки,
Це з тієї криниченьки,
І запевно буде та
Вам живущая вода! —
Воду ось вони приймають,
Орленя те окропляють.
Тільки раз один крапнули —
І не вздріли, і не вчули,
Як воно вже ожило
Та у небо й загуло
З сизоперим своїм батьком.
Ім про його ані гадки,
До матусі вони йдуть,
Ій ту воду оддають,
Кінь же, глянть — наготові
Вже рушати ік діброві,
Де Трьомсин в скляній труні
Спочиває в мертвім сні.

Восідали, підкріпились,
А як богу помолились,
Коник їх усіх забрав,
Скільки видно почухрав
У далеку дорогу
До хазяїна в допомогу.

Посідали, підкріпились,
А як богу помолились,
Коник їх усіх забрав,
Скільки видно почухрав
У далеку дорогу
До хазяїна в допомогу.

VIII

Не скажу, коли приніс
Коник їх у темний ліс
Чи в діброву зелененьку,
Де Трьомсин собі тихенько
У скляній труні гойдався
Та дня суду доживався.

У діброві ось як стали,
Враз труну ту розіскали,
Та й напрочуд же дивна
Кришталева та труна.
По вуглах, де канування,
Золотее риштування,
А ізверху два літі
Леви штучно золоті.
Тихо вітер подихає,
На цапах труну гойдає,
А Трьомсин в ній, як живенький,
Мов дрімає, молоденький.

Зараз браття з труни кришу
Геть звергнули ік бісу,
Труп тихенько покропили
Та й стоять, покам'янілі...
Голову козак підводить
Та тихесенько говорить:
— Ху, та як же я заснав,
Наче й трохи задрімав... —
Далі що вже вам казати?
Всяк-бо має про те знати,
Що і як воно ведеться,
Як із родом рід спіткнеться.

бнімались, цілувались
Та друг дружки все питались,
Що було з їм, поки в ліс
Іх господь докупи зніс.
Як усе ж ось розпитали,
Друг про дружку все узнали,

Браття й кажуть:

— А що, тату,

Як ти маєш покарати

Злого Змія-лиходія,

Що тобі так заподіяв

Із тією...

— Цитьте, діти,

Не мені її судити...

Ви тепер вже не маленькі,

Ось рушайте-бо скоренько,

Батьківщину відберіте

Та що схочте, те й робіте

З лиходієм моїм злим,

А управившись із ним —

В замку добре єсть хазяйство —

Дороге беріть убранство

Та глядіть, часу не гайте,

А якога поспішайте,

Бо, як вернетесь, до діда

Ми у гості всі поїдем,

Щоб матуся оправдилась,

Вами чесно похвалилась,

Він же клятьбу з неї зняв,

За дочку ізнов прийняв!

Добре хлопці наші скоро

Все управили проворо,

Змія зараз там забили,

Труп поганий іспалили

Та і попіл розмахали

крізь по вітрозі, а далі
Й за бабусю люб'язненьку
Узялися хорошенько...
Та, управившись, із спадків
Понабрали, що їм батько
Наказав, та й подались

Знов із скарбом отим в ліс,
От управились — та пишно
Всі і рушили неспішно,
Як коліну слід царському,
Цілим поїздом, ще к тому
Ізвістили і царя,
Щоб він ждав богатиря,
Зятя славного свого...
Вже про лицаря мого
В царстві тім, та ще і скрізь
Славні слухи рознеслись,
Так що навіть і дитина
Кожна чула про Трьомсина.
Цар той радий, як маленький,
Повелів ураз скоренько
Знову військо все збирати
Та підданство ізганяти,
Щоб ще з більшою пихою
Всім, бач, їхати тудою,
Відкіля Трьомсина ждали,
Та щоб дома не гуляли
Хлібопеки, кухари,
Всі царські повари,

ДЛЯ МОЛОДШОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Редактор *Н. І. Ташчова*
Художній редактор *Р. Ф. Лаврик*
Технічний редактор *Н. А. Галущина*
Коректор *Л. Ф. Лавко*

Малюнки *Іван Іванович Тримис-богатырь*
(На українському казках)

Здано на виробництво 15/VIII 1967 р. Підписано до друку 12/XI 1967 р.
Формат 60x92¹/₂. Фіз. друк. арк. 8. Умов. друк. арк. 8. Обл.-вкл. арк. 10,40.
Тираж 50 000. Зам. 701. Ціна 3 крб. 80 коп.
Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь». Київ, Ворошилова, 3.

Книжно-журнальна фабрика Міністерства культури УРСР. Київ, Воровського, 24.